

Relacije arhivistov do mladih generacij, do predstavitev arhivov in arhivskega gradiva ter do kulturnih in drugih ustanov

PETER PAVEL KLASINC, PROF. DOC. DR.

Znanstveni in arhivski svetnik, Direktor MIAZ UM (Cimrs) in IIAS, Trieste - Maribor (Trst), Predstojnik Katedre za arhivistiko in dokumentologijo, ALMA MATER EUROPAEA - Evropski center Maribor
e-mail: peter.klasinc@guest.arnes.si

Relations of Archivists to Young Generations, to the Presentation of Archives and Archival Material and to Cultural and Other Institutions

ABSTRACT

In his article, the author describes the relations that are recently, to a greater or lesser extent, carried out by archivists when they address young generations with a desire to acquaint them with the basic activities of archives and especially about the importance of archives. Many archivists are using modern pedagogical approaches and information technologies but they still use social networking sites such as Facebook, YouTube, Twitter and others fairly restrained. In meetings with young generations in Archives, archivists present and explain them the creation and particularities of archives, access and use of archives. Archivists often prepare presentations of Archives and archival material in book or CD form that are differently formed according to the practice and differ one from another. In presenting Archives we can talk about the description of the building, the history of archival institutions, descriptions of activities and the like, in the presentation of archival material however for different descriptions, inventories, exhibitions and the like. Relationships between archivists and cultural institutions that also preserve archives (museums, libraries, galleries) are multi-faceted, what is often proved by fruitful professional co-operation, good relations and successful joint projects (exhibitions, publications). Professional activities that are developed between archivists and other institutions and creators who are keeping their own archives are generally regulated by law.

Relazioni degli archivisti alle giovani generazioni, alle presentazioni di archivi e di materiale archivistico ed alle istituzioni culturali ed in genere

SINTESI

Nel suo articolo l'autore descrive le relazioni recentemente, portate Avanti dagli archivisti quando si rivolgono alle nuove generazioni con l'intenzione di familiarizzarle con le attività basilari degli archivi ed in special modo con la loro importanza. Molti archivisti utilizzano moderni approcci pedagogici e l'informatica, ma utilizzano ancora social network come Facebook, YouTube, Twitter ed altre. Negli incontri in archivio con le giovani generazioni, gli archivisti presentano e spiegano loro la formazione e le particolarità degli archivi, l'accesso e l'utilizzo degli archivi. Gli archivisti spesso preparano presentazioni di archivi o materiale archivistico in forma di libro o CD, realizzati in maniera diversa a seconda della pratica, e differiscono le une dalle altre. Nella presentazione di archivi si può parlare della descrizione degli edifici, della storia delle istituzioni archivistiche, della descrizione delle attività e così via, nella presentazione del materiale archivistico invece delle diverse descrizioni, inventari, mostre, eccetera. Le relazioni fra archivisti ed istituzioni culturali che conservano anche archivi (musei, biblioteche, gallerie) sono molto sfaccettate, il che è spesso provato dalla fruttuosa collaborazione professionale, dai buoni rapporti e dai progetti comuni di successo (mostre, pubblicazioni). Le attività professionali che vengono sviluppate fra archivisti ed altre istituzioni e creatori che conservano i propri archivi sono generalmente regolamentate dalla legge.

Relacije arhivistov do mladih generacij, do predstavitev arhivov in arhivskega gradiva ter do kulturnih in drugih ustanov

IZVLEČEK

Avtor v svojem prispevku opisuje relacije, ki jih v zadnjem času, v večji ali manjši meri, izvajajo arhivisti, ko dostopajo do mladih generacij z željo, da jih seznanijo z osnovami delovanja arhivov, predvsem pa o pomembnosti arhivskega gradiva. Mnogi arhivisti se pri tem poslužujejo modernih pedagoških pristopov z uporabo

Peter Pavel KLASINC: Relacije arhivistov do mladih generacij, do predstavitev arhivov in arhivskega gradiva ter do kulturnih in drugih ustanov, 13-22

informativskih tehnologij vendar dokaj zadržano uporabljajo socialna omrežja, kot sta Facebook, YouTube, Twitter in druga. Na srečanjih z njimi v prostorih arhiva, arhivisti mladim generacijam predstavljajo nastanke in specifičnosti arhivskega gradiva, ter dostope in uporabe arhivskega gradiva. Arhivisti pogosto pripravljajo predstavitve arhivov in arhivskega gradiva v knjižni ali CD oblikah, ki pa glede na prakso različno nastajajo in se med seboj tudi razlikujejo. Pri predstavitvi arhivov gre lahko za opis zgradbe, zgodovino arhivske ustanove, opise dejavnosti in podobno, pri predstavitvi arhivskega gradiva pa za različne popise, inventarje, razstave in podobno. Relacije med arhivisti in kulturnimi ustanovami, ki hranijo pri sebi arhivsko gradivo (muzeji, knjižnice, galerije) so večplastne, kar pogosto dokazujejo plodni strokovni rezultati, dobri odnosi, ter uspešni skupni projekti (razstave, publikacije). Strokovne aktivnosti, ki se razvijajo med arhivisti in drugimi ustanovami in ustvarjalci, ki pri sebi hranijo svoje arhivsko gradivo so načeloma zakonsko regulirane.

UVOD

S posebnim navdušenjem so člani Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti (dalje MIAZ) na svoji XXVII skupščini, 23. oktobra leta 2012 sprejeli drugo temo z naslovom, Relacije arhivistov do mladih generacij, do predstavitev arhivov in arhivskega gradiva ter do kulturnih in drugih ustanov za 23. konferenco Mednarodni arhivski dan za leto 2013.

Za izhodišče predstavitve generalnih pogledov na relacije arhivistov do mladih generacij, do predstavitev arhivov in arhivskega gradiva ter do kulturnih in drugih ustanov sem si izbral osnovna stališča, navedena v Splošni deklaraciji o arhivih, ki jo je izdal Mednarodni arhivski svet s sedežem v Parizu in jo potrdil na svoji generalni skupščini na Malti novembra leta 2009. Ne morem trditi, da je deklaracija, kar se tiče vsesplošne razširjenosti in širokih strokovnih debat dosegla svoj namen. Po mojem je bila in še je namenjena najširši strokovni in laični javnosti in napako bomo naredili, če bo ostala le samo črka na papirju, nek dokument, tudi lep plakat ali objavljena v tej ali oni arhivski strokovni reviji. Deklaracijo moramo razširjati in zastopati med politično javnostjo in med ustvarjalci arhivskega in dokumentarnega gradiva¹.

Pred petimi leti je Splošna deklaracija o arhivih obkrožila svetovno arhivistiko, ker je v uvodnih alinejah precizno določena neprecenljiva vrednost arhivskega gradiva, arhivi pa so tiste ustanove, ki dokumentirajo odločitve, aktivnosti in spomine narodov. Arhivi so torej nenadomestljiva dediščina, ki se prenaša iz roda v rod. Pri definicijah arhivskega gradiva pa splošna deklaracija določa, da se z arhivskim gradivom upravlja od njegovega nastanka, kot dokumenta, znotraj dokumentarnega² gradiva, do

1. ICA, Deklaracija o arhivih, Malta 2009. Deklaracija je objavljena na mnogih spletnih straneh ter jo pogosto srečujemo v pristojnih arhivih na plakatih tudi v angleškem jeziku. Glejte: Košir, Od načel MAS o dostopnosti.....Arhivi 36(2013) Ljubljana, ADS, stran 76 "... drugi najpomembnejši dokument MAS je Deklaracija o arhivih, ki jo je potrdil tudi UNESCO". Isti, Splošna Deklaracija o arhivih in sodobna arhivska paradigma. Arhivi 33 (2010), Ljubljana ADS, stran 309-318.

2. Peter Pavel KLASINC, *Med poslovanjem z dokumenti in aktualno arhivsko teorijo in prakso*, Ljubljana 2013, Tipkopis za predavanje v Tuzli (BiH) in v Ljubljani (SLO). "Na osnovi Splošne deklaracije o arhivih lahko dokumente, ki se nanašajo na odločitve, aktivnosti in spomine ter so izjemnega pomena za znanost in kulturo, proglašamo za arhivsko gradivo, za pisno kulturno dediščino, ki se prenaša iz generacije na generacijo. Vsak dokument je torej verodostojen vir informacij, ki podpira odgovorno, transparentno in poslovno uspešnost tekočega poslovanje ustvarjalca. Dokumentarno in arhivsko gradivo ima pglavitno vlogo pri razvoju države, saj mora ta zagotoviti varovanje in ohranjanje njegove uporabnosti za individualen ali skupinski spomin. Zagotovitev prostega dostopa do arhivskega gradiva bogati naše znanje o človeški družbi, spodbuja demokracijo, štiti pravice državljanov in izboljšuje kakovost življenja, zato je poslovanje z dokumenti potrebno zastaviti tudi kot dejavnost kreiranja arhivskega gradiva. Smiselno lahko in moramo torej določila deklaracije razumeti tudi v smislu, da je poslovanje z dokumenti potrebno zaradi verodostojnega dokaza o upravnih, kulturnih in intelektualnih dejavnostih ustvarjalca. Pravilno poslovanje z dokumenti je potrebno predpisati in izvajati zaradi podpore poslovnih učinkovitosti, odgovornosti in preglednosti (transparentnosti) delovanja ustvarjalca pa tudi zaradi ohranitve individualnega in kolektivnega spomina, zaradi dokumentiranja sedanjosti in usmerjanja v prihodnje aktivnosti predvsem pa za razumevanje preteklosti. Raznolikost dokumentarnega in arhivskega gradiva je zaradi beleženja vseh področij dejavnosti velika, kar se kaže tudi v velikem številu nosilcev zapisov, na katerih nastajajo dokumenti, torej dokumentarno in arhivsko gradivo. Ne oziraje se na to ali je nosilec papir, elektronski, avdiovizualni in kakšen drug nosilec zapisa, mora ustvarjalec to gradivo enakovredno obravnavati. Zaradi tega je potrebno poudariti pomembnost vloge arhivistov oziroma tistih usposobljenih strokovnjakov, ki poslujejo z dokumenti pri ustvarjalcih. Tem strokovnjakom je potrebno v vsakem primeru zraven začetnega usposabljanja zagotoviti tudi permanentno nadaljno izobraževanje. Zavedati se moramo, da ti strokovnjaki služijo svoji ustanovi, zavodu ali podjetju ter kreirajo nastajanje dokumentarnega in arhivskega gradiva, sodelujejo pri valorizaciji, varstvu in uporabi ter vseh drugih nalogah v zvezi s tem gradivom. Odgovornost za pravilno poslovanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom nosijo uprave oziroma nosilci odločanja, lastniki ali imetniki tega gradiva. Zraven njih prevzemajo v zadnjem času odgovornost za poslovanje z dokumenti tudi informacijski strokovnjaki,

njegovega hranjenja v arhivskih depojih. Arhivsko gradivo je verodostojen unikatni vir informacij, ki podpira odgovorno in transparentno poslovanje, zato so arhivi potrebni. Ugotavlja se raznolikost arhivskega gradiva, ker le to beleži podatke o vseh področjih človekove dejavnosti ter nastaja na številnih nosilcih. Pojav novih informacijskih tehnologij v arhivih zahteva nova znanja arhivistov ter drugih informacijskih strokovnjakov, ki morajo medsebojno upravljati z arhivskim gradivom.

Nesporno je, da mnoge navedene definicije v Splošni deklaraciji o arhivih zasledimo pravzaprav v vseh pomembnih arhivskih zakonih, kjerkoli po svetu so bili sprejeti, zato jih tukaj posebej ne bom navajal, obdelani pa so bili na MIAZ konferenci 2010³.

Potrjujem pa ugotovitev Splošne deklaracije o arhivih, da je prost dostop do arhivskega gradiva, ki ga naj določijo države, pomemben zato, ker bogatijo naše znanje o človeški družbi, spodbujajo demokracijo, ščitijo pravice državljanov in spoštujejo kakovost življenja. Zato deklaracija sledi namenom, ki jih arhivi izvajajo, pa naj gre za neprecenljivo vrednost arhivskega gradiva in za temeljno potrebo po delovanju arhivov in za njihovo pravilno hrambo. Ta je potrebna tudi kot podpora poslovni učinkovitosti, odgovornosti in preglednosti tako imenovani transparentnosti, kakor tudi za zaščito državljanskih pravic, individualno in kolektivno ohranitev spomina, predvsem pa za razumevanje preteklosti ter dokumentiranju sedanjosti in usmerjenosti v bodoče aktivnosti.

Deklaracija ugotavlja, da gre pri arhivskem gradivu za velik razpon oziroma raznolikost vseh področji človekove dejavnosti. Opozarja, da se je v zadnjih sto petdesetih letih povečalo število nosilcev zapisov, na katerih nastaja arhivsko gradivo, ne oziraje se na to ali je to na papirju napisano, risano, tiskano ali kako drugače zapisano arhivsko gradivo, tako rekoč v elektronski, avdio vizualni ali tudi morda v kakšni novi obliki. Vloga arhivov je pomembna tudi zato, ker delo v njih zahteva posebej usposobljene arhivske strokovnjake, ki jih lahko zagotovimo le s permanentnim izobraževanjem. Pravilno usposobljeni arhivisti pomenijo na eni strani pomoč državi, na drugi strani pa podporo pri nastajanju arhivskega gradiva, pri valorizaciji ter dolgemu varovanju arhivskega gradiva. Po sklepih Splošne deklaracije o arhivih so za to odgovorne javne uprave in tisti nosilci političnih funkcij, ki odločajo o delovanju profesionalnih arhivov, kakor tudi lastniki torej ustvarjalci arhivskega gradiva ali imetniki javnega ali zasebnega arhiva ter arhivisti⁴.

RELACIJE ARHIVISTOV DO MLADIH GENERACIJ

Naloga arhivistov kot usposobljenih strokovnjakov v Splošni deklaraciji o arhivih je, da se ob pridobljenem začetnem znanju tudi tekoče permanentno dopolnilno izobražujejo. Prav na področju dostopov arhivistov do mladih generacij si morajo najprej sami pridobiti nova dopolnilna znanja, ki so povezana s pedagoško dejavnostjo v arhivih. Še najbolj nas k temu vodi trditev švicarskega pedagoga Johanna Heinricha Pestalozzija (1746-1827), da je za najvišjo kvaliteto v spoznavnem procesu postavil seznanjanje in opazovanje predmetov "in situ" torej na mestu hrambe same.

V zadnjih desetletjih so se v arhivih v večji meri kot prej, pojavile relacije arhivistov do mladih generacij. V zgodnjih 70. letih prejšnjega stoletja so se arhivisti z mladimi generacijami srečevali le takrat, ko so študentje prišli raziskovati arhivsko gradivo za njihove potrebe. Ti študentje so bili iz študijskih smeri zgodovine, umetnostne zgodovine, geografije in podobno. Z enakimi študenti so se arhivisti nato srečali ko so pisali diplome univerzitetnega, magistrskega ali doktorskega študija.

ki morajo tesno sodelovati s tistimi, ki so zadolženi za poslovanje in upravljanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom. Ustvarjalci dokumentarnega in arhivskega gradiva so zavezani k takšnemu poslovanju, ki bo sprejelo navodila izvajanja ustrezne politike poslovanja z dokumenti, pri tem pa se morajo upoštevati splošni in specialni zakoni, ki določajo poslovanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom v celoti. Pri ustvarjalcih mora biti delo upravljanja in poslovanja z dokumentarnim in arhivskim gradivom kompleksno, celovito, cenjeno ter kompetentno na vseh nivojih opravljanja svojih osnovnih dejavnosti. Za vse to je potrebno nameniti tudi potrebna finančna sredstva za podporo ustreznemu upravljanju in poslovanju z dokumentarnim in arhivskim gradivom, vključno z zaposlovanjem pravilno usposobljenih strokovnjakov. Z dokumentarnim in arhivskim gradivom se mora poslovati, upravljati in varovati na načine, ki bodo zagotavljali njegovo avtentičnost, zanesljivost, celovitost in uporabnost".

3. Glejte ATLANTI, Št:20, Revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso. Avtorji o zakonodaje v arhivih; Tatò, Larin, Hanus, Doria, Sch. Ernst, Rybakou, Cook, Gonzales, Budowski, Arathymou, Borges, Hedbeli, Kožar, Delmas, Selan, Wanner, Sem. Rajh, Popović, strani 51 do 240, Trst - Trieste, 2010.

4. Splošna deklaracija o arhivih: "Zato se zavezujemo k skupnemu delovanju z namenom, da bi: bile sprejete in izvajane ustrezne nacionalne arhivske politike in zakoni; bilo upravljanje arhivskega gradiva cenjeno in kompetentno izvajano pri vseh pravnih osebah....; bila dodeljena potrebna sredstva za podporo ustreznemu upravljanju arhivskega gradiva, vključno z zaposlovanjem usposobljenih strokovnjakov....".

Peter Pavel KLASINC: Relacije arhivistov do mladih generacij, do predstavitev arhivov in arhivskega gradiva ter do kulturnih in drugih ustanov, 13-22

Ob teh prilikah so se posamezni arhivisti dalj časa srečevali s študenti, oziroma so nekaterim postali celo mentorji, ki so jih usmerjali k arhivskemu gradivu.

Ko se je pojavila možnost študija arhivistike, kot samostojnega predmeta pri študiju zgodovine so arhivisti predmet Arhivistika I ali II predavali na fakultetah ali pa so bili samo izvajalci potrebnih seminarskih vaj, ki so lahko potekale v stavbi fakultete ali redko v stavbi arhiva.

Od jeseni leta 2012 je možno študirati magistrski študij arhivistike in dokumentologije (II Bolonjska stopnja) na Alma Mater Europaea - Evropski center Maribor, kjer je kar 90% arhivistov kot habilitiranih profesorjev na tem študiju⁵.

Nesporne relacije med arhivisti in mladimi generacijami se odvijajo tudi pri delovanju znanih arhivskih šol, npr. v Parizu, Münchnu, Marburgu, in drugod po Evropi, kakor tudi v Moskvi in pri znanih ameriških in kanadskih arhivskih šolah. Te so seveda različno organizirane in imajo različne nivoje, mladi udeleženci teh šol pa najdejo pogosto pot do arhivov oziroma do arhivistov, ki so v mnogih primerih tudi njihovi profesorji. Pogosto te šole tako ali tako delujejo v arhivih.

Ob teh šolah so se v mnogih državah začeli pojavljati tudi samostojni študij arhivistike na fakultetah (v Evropi I Bolonjska stopnja) in tudi katedre za arhivistiko, kjer so bile vzpostavljene relacije med arhivisti in študenti.

V zadnjem času se ob akademskem vidiku relacij med arhivisti in mladimi generacijami pojavlja še tako imenovano pedagoško delo arhivistov, ki del svojih aktivnosti do mlade generacije usmerjajo na šolarje, v osnovnih in srednjih šolah, ter zanje pripravljajo posebne obiske oz. učne ure, ki so v večji ali manjši meri strokovno zasnovane.

Mladi se želijo seznaniti z arhivi in arhivskim gradivom, najbolj pogosto v okviru študija zgodovine, pa tudi drugih študijev kot so geografije, umetnostne zgodovine, prava, arhitekture in podobno. Pridobiti pa si želijo podatke o arhivskem gradivu, ki je pomembno za njihove raziskave.

Arhivisti se morajo na srečanja z mladimi pripraviti ter izdelati strukturo učne ure ter pri tem upoštevati regionalne in starostne vidike.

Arhivisti morajo določiti oblike načine sodelovanja z vzgojno izobraževalnimi ustanovami (šolami). Ti stiki pogosto slonijo na pripravi tako imenovanih splošno izobraževalnih ali učnih ur. Stopnja posredovanih informacij mora biti prilagojena starosti in stopnji pripravljenosti udeležencev (šolarjev). Te morajo učitelji že prej pripraviti na obisk arhiva in na srečanje z arhivskim gradivom. O tej pedagoški aktivnosti arhivisti pogosto obveščajo javnost tudi z izdajo posebnih publikacij. Pregled teh pokaže, da se pedagoška dejavnost dejansko izvaja zelo različno, saj nekih skupnih smernic ali standardov na tem področju ni⁶.

Pedagoška aktivnost arhivistov je okvirno opredeljena v zakonu, kjer je določeno, da sodi med dejavnosti arhivske javne službe tudi "posredovanje kulturnih vrednot v zvezi z arhivskim gradivom"⁷.

Dobri rezultati te pedagoške dejavnosti torej dobri dostopi arhivistov do mladih generacij se pokažejo le, če je vzpostavljeno tesno sodelovanje med arhivi in Ministrstvom za šolstvo, oziroma posameznimi šolami ter z na njih z delujočimi zgodovinskimi krožki ali direktno z učitelji zgodovine. Tako se te aktivnosti navajajo tudi v nekaterih uradnih učnih načrtih predmeta zgodovina kot nam je znan primer za osnovno šolo⁸, kjer je navedeno, da se učenci v učni uri seznanijo s pomenom arhivov, vlogo arhivskih virov za pojasnjevanje preteklosti, z uporabo zgodovinskih kart, s slikovnim gradivom in podobno.

5. Predstavitveni teksti magistrskega študija arhivistike in dokumentologije so bili objavljeni v nekaterih strokovnih publikacijah kot so ATLANTI (Trst/ Maribor), DOK-SIS (Ljubljana/ Krajska Gora), Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja (Maribor/Radenci). Del teksta je bil pripravljen za postopek akreditacije študija arhivistike in dokumentologije na drugi stopnji po Bologni predložen NAKVISU v letu 2011 in 2012.

6. *Slovenski arhivi se predstavijo*, Ljubljana 2013, str. 64.

7. Glejte 53 člen (dejavnost arhivov) Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA), Ur. List RS, 30/2006.

8. ARISTOVNIK - HORVAT, *Učna ura v ZAC in PAM*, Ptuj 2011, str. 170. Glejte tudi; http://www.zrss.si/pdf/ZGO_zg.pdf.

Opisane relacije med arhivisti in mlado generacijo (od otroških vrtcev, preko osnovne šole do srednje šole) pomagajo realizirati cilje, ki se nanašajo na razvijanje odnosov, izoblikovanja ravnanj in naravnosti ter postavitvijo in izdelavo jasnih stališč.

Mladi generaciji je potrebno omogočiti, da razvijejo pozitiven odnos do pisne kulturne dediščine in kulturnih ustanov, kar arhivi vsekakor so. Mnogi arhivisti se pri tem že poslužujejo modernih pedagoških pristopov z uporabo sodobnih informacijskih tehnologij vendar dokaj zadržano uporabljajo možnosti, ki jih nudijo socialna omrežja, kot so Facebook, ter spremljevalni YouTube in Twitter ter drugi. Dostopi do arhivskih vsebin preko iskalnikov Google in Wikipedije in podobnih iskalnih sistemov so glede na vprašanje strokovnosti pogosto lahko tudi vprašljivi.

Delovanje čitalnic v arhivih določa 114 člen ZVDAGA in jih imenujemo "okno v svet" ali "srce arhivov". V njih se odvijajo mnoge relacije med arhivisti in mladimi generacijami a tukaj jih samo omenjam, saj je ta dejavnost bolj povezana s vprašanji dostopa in uporabe arhivskega gradiva v arhivih⁹.

Naj to poglavje zaključim s trditvijo arhivista dr. Petra Horstmana, ki jo je povedal na srečanju z mlado generacijo, bila pa je bolj namenjena njihovimi mentorjem "toliko vem pa me nihče nič ne vpraša".

RELACIJE ARHIVISTOV DO PREDSTAVITEV ARHIVOV

Relacije arhivistov do predstavitev arhivov kot kulturnih, znanstvenih in pedagoških ustanov, predstavljajo dokaj razvejano področje. Arhivi takrat ko izdajajo publikacije ustvarjajo neke vrste samopredstavitev v klasičnih knjižnih oblikah v zadnjem času tudi na CD, videokasetah, spletnih straneh in podobno. S tem se predstavljajo javnosti ali posamezni arhivisti, predvsem pa se predstavljajo arhivske ustanove ter aktivnosti, ki jih te ustanove izvajajo.

Pogosto nastajajo take publikacije ob obletnicah ustanovitve arhiva oz. začetkov delovanja arhivske službe v določenem prostoru in podobno.

Pregledi vsebine tovrstnih publikacij pokažejo nekakšen "spectrum" razumevanja obstoja, delovanja, pristojnosti in aktivnosti arhivov v določenem prostoru.

Arhivi se torej predstavljajo na različne načine.

Predstavijo se s posredovanjem informacij o tem; kje je arhiv geografsko lociran, o razvoju arhiva, o arhivskih predpisih in standardih, o nalogah arhiva, o organizaciji arhiva, o arhivskem gradivu, o uporabi arhivskega gradiva, o dostopnosti do arhivskega gradiva, o čitalniškem redu, o že izdanih predstavitev publikacij arhiva, o objavah (publikacijah) arhiva, o inventarjih, o vodnikih po gradivu, o objavi virov, o razstavnih katalogih, o restavriranju in konserviranju, o materialnem varstvu itd.

Nekateri arhivi se predstavijo v publikaciji; z uvodniki politikov, županov, direktorjev, kratkimi zgodovinskimi pregledi, podatki o zaposlenih ter objavo arhivskih strokovnih tekstov zaposlenih z dogovorjenimi vsebinami¹⁰.

Obstajajo tudi prakse predstavitev vseh arhivov držav, na način, da se predstavi direktor posameznega arhiva, z naslovom arhiva, mestom, navedbo uradnih ur, tehnične možnosti v čitalnici, generalne informacije in napotek k literaturi, kratek opis arhivskega gradiva, historični obseg gradiva od .. do.., raziskovalni projekti, objave, katalogi razstav in druge publikacije ter podobno¹¹.

Ob navedenih relacijah arhivistov do predstavitev arhivov na tem mestu puščam ob strani službe za stike z javnostmi, ki jih nekateri arhivi imajo in to zato, ker v teh službah pogosto sploh ni arhivskih strokovnjakov, temveč usposobljeni komunikologi. Sodelovanje te službe z arhivisti je nujno¹².

9. Mezek LUKA. *Stiki z uporabniki v PAK*, Ptuj 2011, str. 79-86.

10. ZBORNIK PAM, Hraniti in ohraniti, Maribor, oktober 2003, str. 280.

11. Special edition of *Atlanti* n. 1, Supplemented with the presentation of Archives in Slovenia, for XII International Congress on Arcives, Montreal, Canada 1992, Maribor 1992, str. 123-145.

12. Vladimir KOLOŠA, *Delo za javnost in stiki z javnostjo v slovenskih arhivih*, "Arhivi", 17(1995), št. 1-2, str. 1.

Tukaj moram v povezavi s predstavitvami arhivov z žalostjo ugotoviti, da v turističnih vodičih po posameznih mestih med kulturnimi inštitucijami ne najdemo arhiva. Priznam, da izjeme obstajajo, a vendar se te dogajajo v zelo redkih primerih.

RELACIJE ARHIVISTOV DO PREDSTAVITEV ARHIVSKEGA GRADIVA

Bolj zanimive, kot so relacije med arhivisti in predstavitvami arhivov, so relacije med arhivisti in predstavitvami arhivskega gradiva. Same predstavitve arhivskega gradiva so lahko narejene na mnoge načine v tiskani ali digitalni obliki ter dosegljive preko spletne strani arhivov.

Med prvo skupino predstavitev arhivskega gradiva sodijo rezultati aktivnosti, ki so predpisane v arhivski zakonodaji¹³ ter zajeti v poglavju o izdelavi arhivskih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva. To so lahko popisi, inventarji, vodniki (v dveh nivojih) in kazala.

Arhivski popisi morajo imeti najmanj signaturo, naslov, kratko vsebino, čas nastanka, obseg popisne enote in oznako nivoja popisa.

Arhivski inventarji morajo imeti sistematični popis arhivskih enot s kazalom stvari, oseb in krajev, vsebovanih v inventarju, v uvodnem delu pa mora biti naveden obseg in elementi izbora. Taki arhivski inventarji se izdelujejo za pomembnejše fonde oziroma zbirke ali njihove dele, določene teme, časovna obdobja ali izbrane vrste arhivskega gradiva.

Arhivski vodniki (A) po fondih in zbirkah arhiva predstavljajo popis teh na nivoju fondov, oz. zbirk. Ti vsebuje najmanj signaturo, naslov, čas nastanka in obseg fonda oz. zbirke. Fondi oz. zbirke so v vodniku razvrščeni na podlagi tektonike arhiva. Arhivski vodnik vsebuje tudi podatke o strukturi, elementih izvora in vsebini fondov oz. zbirk, če so potrebni za splošno informacijo uporabnikov; v uvodnem delu pa mora vsebovati zgodovino arhiva in njegovega arhivskega gradiva ter navedbo pogojev dostopnosti in uporabe arhivskega gradiva.

Arhivski vodniki (B) se izdajo za posamezne fonde in morajo imeti; določeno temo, časovno obdobje ali vrsto gradiva. Obsega pa podatke iz principa vodnika arhivskih fondov (A) ter obravnava dele fondov ali zbirk, ki vsebujejo ustrezno odbrano arhivsko gradivo.

Kazala arhivskih fondov in kazala arhivskega gradiva, so pomožni pripomočki, ki načeloma služijo notranji arhivski službi in so skupaj z izdelanimi mrežnimi plani osnova za iskanje fondov ali arhivskega gradiva v arhivskih skladiščih. Ta kazala načeloma niso namenjena javnosti.

Med pomembne relacije arhivistov do predstavitev arhivskega gradiva štejejo planiranje, priprava in organizacija razstav arhivskega gradiva in pogosto z njimi povezana izdelava ter izdaja katalogov.

Razstavljanje arhivskega gradiva je opredeljeno v zakonu in predpisuje, da se arhivsko gradivo lahko razstavlja le v prostorih, ki so varni pred požarom, vdorom vode in tatvino. Prostor za razstave mora imeti preverjeno ustrezno klimo, svetlobo in opremo.

Pri pripravah arhivskih razstav je potrebno upoštevati naravo in obliko arhivskega gradiva. Za zagotavljanje varnosti se lahko (v nekaterih primerih pa se mora) arhivsko gradivo mikrofilmati ali pretvoriti v digitalno obliko. Te kopije so pogosto boljše (lepše) od originala.

Priporočeno je, da se o arhivskih razstavah naredijo katalogi. Oblika kataloga ni predpisana, zato prihaja do različnih oblik in vsebin katalogov.

Katalogi arhivskih razstav morajo v uvodnem delu imeti jasno opredeljene naslove in kratko vsebino. Glede na vsebinske razsežnosti arhivskega gradiva se vsebina arhivske razstave in kataloga lahko nanaša na posamezne dogodke, obletnice, vojaške operacije ipd., zelo zanimive so razstave s tako imenovano predstavitvijo arhivskega gradiva, ki se nanaša na pojav posameznika v času in prostoru (to gradivo se v arhivih hrani med osebnimi ali družinski fondi), na ustanove, objekte, samostane, verske skupnosti, bratovščine, tovarne, plemstvo, zdravstvo in na druge teme.

Katalogi se načeloma pričnejo s predgovorom in kratko predstavitvijo arhivske ustanove, na-

13. Glejte člene 79, 82, 83 v Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA), Ur. List RS, 30/2006 ter komentarje k zakonu na to temo.

daljujejo pa se s predstavitvijo ustvarjalcev in fondov iz katerega je bilo izbrano arhivsko gradivo za razstavo, s citiranjem literature, s seznamom dokumentov ali s slikovnim gradivom (kot dopolnilo). Pomembno je, da je vsak razstavni dokument (arhivalija) opremljen z registrom (ali celotno transkripcijo in prevodom po potrebi) ter točno navedbo (kratico) arhivske ustanove, informacijo o fondu (tudi šifro), opisom tehnične enote in datumom (po potrebi).

Vsi našteti popisi, inventarji, arhivski vodiči po arhivskem gradivu, razstave in katalogi so pogosto zelo odgovorna in težka naloga arhivistov, ki se morajo zraven zgodovine vsaj okvirno seznaniti z mnogimi strokovnimi področji kot so na primer, umetnostna zgodovina, zgodovinske pomožne vede (paleografija, diplomatika, sfragistika, heraldika, itd), geografija (tudi historična), literarna zgodovina, zgodovina medicine, arhitekture, prava, ekonomije in tako dalje. Arhivisti se morajo na zgoraj omenjene strokovnosti vsaj delno spoznati. To pa je tista širina, ki jo arhivisti obvladujejo in o čemer sami premalokrat obveščajo javnost. Ta bo arhivistom morala priznati njihovo neverjetno širino znanja. Res pa je, da je dr. Gerard Goenser v zvezi s tem pred mnogimi leti zapisal: "Arhivisti vemo več kot smo pripravljeni priznati"

RELACIJE ARHIVISTOV DO KULTURNIH IN DRUGIH USTANOV

Pregled relacij arhivistov do kulturnih in drugih ustanov moramo pričeti z zakonsko napotitvijo arhivistov k tistim ustvarjalcem arhivskega gradiva, pri sebi varujejo lastno arhivsko gradivo.

Ustvarjalec lahko sam zagotovi varstvo lastnega arhivskega gradiva na podlagi posebnega dovoljenja ministra pristojnega za arhive. Ta izda posebno dovoljenje zaradi specifičnega statusnega položaja ustvarjalca ali posebne narave dejavnosti, ki jo ustvarjalec opravlja na področju znanosti, visokega šolstva, kulture ali informiranja. S podelitvijo tega se določi ustvarjalcu pripadnost k pristojnemu arhivu (arhivistu). Dovoljenje se izda, ko minister pristojen za arhive ugotovi, da ustvarjalec razpolaga s potrebnimi in primernimi prostori in opremo ter ima usposobljene strokovne kadre. Ustvarjalec pa mora zagotoviti tudi primerna finančna sredstva ter mora letno obveščati pristojni arhiv o planu in podati poročilo delu. Izkušnje na tem področju so v mnogih primerih pozitivne posebej tam, kjer je imajo to že dalj časa utečeno in imajo zaposlene arhivske strokovnjake (Arhiv Univerze)¹⁴.

Pri varovanju lastnega arhivskega gradiva se pri nekaterih ustvarjalcih kažejo težave v neizpolnjevanju zakonskih predpisov ter zahtev pristojnih arhivov in predlogov arhivista glede strokovnih opravil. Največja težava pa je v pomanjkanju strokovnih kadrov, ker zakon premalo opredeljuje dejansko stopnjo izobrazbe. Prepričan sem, da mora vsaj eden od strokovnih kadrov imeti končan vsaj magistrski študij arhivistike (II Bolonjske stopnje)¹⁵.

Relacije arhivistov do ostalih kulturnih in drugih ustanov so prav tako večplastne¹⁶. Ko govorimo o varstvu arhivskega gradiva, ki ga hranijo v muzejih, knjižnicah, galerijah, raznih inštitutih in kulturnih in drugih različnih ustanovah, ugotavljamo, da je bila v zadnjih petdesetih letih ta problematika že večkrat obravnavana na različnih strokovnih posvetih, njihovi zaključki pa objavljeni v raznih publikacijah, ki so jih pripravili in izdali profesionalni arhivi ali zgoraj naštetih kulturne ustanove. Nekateri zaključki je bilo v prakso možno vnesti, a mnogi, tudi zelo strokovni predlogi so ostali nerealizirani. Dejansko je še danes mnogo nedorečenega glede hrambe arhivskega gradiva v kulturnih in drugih ustanovah¹⁷.

Arhivisti desetletja sledimo želji urediti varstvo arhivskega gradiva pri tako imenovanih ne arhivskih ustanovah ter doseči nek dogovor o razdelitvi oz. razmejitvi pristojnosti. Pri tem smo bili pripravljene sprejeti kompromise glede hrambe že zbranega arhivskega gradiva v knjižnicah in muzejih in nekaterih drugih kulturnih ter ostalih ustanovah, nismo pa pristali na zbiranje arhivskega gradiva od valoriziranih ustvarjalcev pri ne arhivskih ustanovah¹⁸.

14. Glejte 62. člen (ZVDAGA - lastno varstvo arhivskega gradiva) Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih, Ur. List RS, 30/2006 ter komentarje k zakonu na to temo.

15. Glejte opombo št. 5.

16. Peter Pavel KLASINC, *Arhivsko gradivo mora v arhiv. Tipkopis pripravljen za sejo koordinacijskega odbora, dne 11. 9. 1986*, Ljubljana. Glejte: Vladimir ŽUMER, *K problematiki varstva arhivskega gradiva v arhivih, muzejih knjižnicah in drugih kulturnih ustanovah*, Bovec 2000, str. 16-37.

17. Peter Pavel KLASINC, *Brez arhivov ne gre : uvodni referat*, "Sodobni arhivi", 18(1996), str. 5-8.

18. Janez KOPAČ, *Razmejitve arhivskega gradiva med arhivi in muzeji*, "Arhivi", 15(1992), št. 1-2, str. 27. Glejte tudi; Ana BENEDETIČ, *Nekateri problemi arhivskega gradiva Univerze v Ljubljani*, "Arhivi", 14(1992), št. 1-2, str. 31-33.

V korist uporabnikov arhivskega gradiva smo arhivisti izdelali stališče, "da bi bilo morda dobro, da se ne glede na to, kje se arhivsko gradivo hrani, to dobro arhivsko strokovno obdela, popiše in vpiše v informacijski sistem tako, da je transparentno, dostopno in uporabno za znanstvene in druge študijsko raziskovalne naloge"¹⁹.

Relacije arhivistov do arhivskega gradiva v ne arhivskih in drugih kulturnih in ostalih ustanovah se glede tovrstno problematiko vsakih nekaj let na novo odpira. Obdelujejo se nekatere že obdelane teme, iščejo se nove rešitve in realizirajo nekateri sprejeti sklepi, ki so našli svoje mesto v zakonskih ureditvah, kar je omogočalo njihovo izvedbo v praksi. Stekli so procesi evidentiranja arhivskega gradiva in arhivskih fondov, ki jih hranijo ne arhivske ustanove. Ti popisi, vodniki ali inventarji so bili izdani tudi v knjižni obliki.

Ne moremo torej mimo dejstva, da se je v zadnjih dvesto letih arhivsko gradivo zbiralo in ohranjalo pri sopotnikih arhivov torej v muzejih in knjižnicah (državnih, regionalnih, mestnih, specialnih, samostanskih itd), in so nekateri po nastanku ustanove dejansko mnogo starejši od arhivov.

Pri tem pa moram posebej poudariti in opozoriti na pojav tako imenovanih specialnih arhivov, ki jih morda iz tega opisa lahko tudi izvzamemo a vendar jih želim na tem mestu omeniti. To so recimo na primer filmski, gledališki, fotografski, arhitekturni, vojaški, cerkveni in drugi arhivi, ki so lahko samostojni ali delujejo v okviru neke druge ustanove. Z njimi poskušajo arhivisti vzpostavljati nekakšno strokovno povezavo, ki sloni na zakonsko določeni zaščiti ter predlogu, da se arhivsko gradivo uredi in popiše po že utečenih mednarodnih standardov ISAD(G), ki jih v arhivsko teorijo in prakso intenzivno uvajamo zadnja leta²⁰.

Namen strokovnega sodelovanja med varuhi in imetniki arhivskega gradiva torej kulturnimi in drugimi ustanovami mora biti želja po vzdrževanju arhivskega gradiva in po zavarovanju in ohraniti za bodoče rodove. Pri tem morajo vsi slediti načelom sodobne arhivske teorije in prakse.

Na žalost temu zmeraj ni tako, saj se arhivisti dobro zavedajo svojih obveznosti do arhivskega gradiva, kar pa za nekatere odgovorne za arhivsko gradivo pri kulturnih in drugih ustanovah ne velja. Dogaja se, da arhivsko gradivo ni transparentno in dostopno za uporabnike oziroma ni strokovnih stikov s pristojnimi arhivi, ki jih predpisuje zakon, kakor tudi ni obveznih poročili ali obvestil o stanju arhivskega gradiva.

V teh relacijah arhivistov do kulturnih in drugih ustanov prihaja torej do kontradiktornih situacij predvsem zaradi neupoštevanja arhivske zakonodaje in neusklajenih členov, ki so zapisani v strokovnih zakonih o knjižnicah ali o muzejih in opredeljujejo neke druge oblike zbiranja in popisovanja arhivskega gradiva, ki ga te ustanove hranijo ali celo zbirajo.

Vsa strokovna vprašanja, ki so povezana z arhivsko teorijo in prakso in so pomembna za vzpostavitev uspešnih relacij arhivistov do odgovornih za arhivsko gradivo pri ne arhivskih, kulturnih in drugih ustanovah, se morajo reševati le ob upoštevanju pozitivne arhivske zakonodaje, strokovnih navodil in standardov in končno na stališču, "da ne smemo zmanjševati naše odgovornosti za arhive"²¹.

ZAKLJUČNO RAZMIŠLJANJE

Izhodišče za predstavitve pogledov na relacije arhivistov do mladih generacij, do predstavitve arhivov in arhivskega gradiva ter do kulturnih in drugih ustanov, lahko v osnovi povzamem po navedbah Splošne deklaracije o arhivih, ki jo je izdal Mednarodni arhivski svet s sedežem v Parizu in jo potrdil na svoji generalni skupščini na Malti novembra leta 2009. Ne morem trditi, da je deklaracija, kar se tiče vsesplošne razširjenosti in širokih strokovnih debat dosegla svoj namen, čeprav je namenjena najširši strokovni in laični javnosti. Naredili bomo napako, če bo ta deklaracija ostala samo črka na papirju, nek dokument, tudi lep plakat ali objavljena v tej ali oni arhivski strokovni reviji. Deklaracijo moramo razširjati in zastopati med politično javnostjo in med ustvarjalci arhivskega in dokumentarnega gradiva.

19. Peter Pavel KLASINC, *Projekt evidentiranja arhivskega gradiva v tujini s posebnim poudarkom na evidentiranju arhivskega gradiva društev v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu / Avstrija*, "Sodobni arhivi", 22(2000), str. 281-288.

20. ISAD(G)2. *General International Standard Archival Description, Second edition*, iz www.ica.org/en/node/3000. Standard je preveden tudi v slovenski jezik in dosegljivi na spletni strani ARS.

21. Peter Pavel KLASINC, *Ne zmanjšujmo naše odgovornosti za arhive*, "Sodobni arhivi", 1991, str. 68-73.

Pred petimi leti je Splošna deklaracija o arhivih obkrožila svetovno arhivistiko, ker je v uvodnih alinejah precizno določena neprecenljiva vrednost arhivskega gradiva, arhivi pa so tiste ustanove, ki dokumentirajo odločitve, aktivnosti in spomine narodov. Arhivi so torej nenadomestljiva dediščina, ki se prenaša iz roda v rod. Pri definicijah arhivskega gradiva pa splošna deklaracija določa, da se z arhivskim gradivom upravlja od njegovega nastanka, kot dokumenta, znotraj dokumentarnega gradiva, do njegovega hranjenja v arhivskih depojih. Arhivsko gradivo je verodostojen unikatni vir informacij, ki podpira odgovorno in transparentno poslovanje, zato so arhivi potrebni. Ugotavlja se raznolikost arhivskega gradiva, ker le to beleži podatke o vseh področjih človekove dejavnosti ter nastaja na številnih nosilcih. Pojav novih informacijskih tehnologij v arhivih zahteva nova znanja arhivistov ter drugih informacijskih strokovnjakov, ki morajo medsebojno upravljati z arhivskim gradivom.

Relacije, ki jih v zadnjem času, v večji ali manjši meri, izvajajo arhivisti, do mladih generacij slonijo na nekaterih historičnih rešitvah in izkušnjah in so povezane s stiki arhivistov v čitalnicah arhivov v katere so pričeli v zadnjem času tudi v večjem številu prihajati študentje različnih študijskih smeri. Ob zanimanju za preteklost so jih arhivisti seznanili z osnovami delovanja arhivov, predvsem pa o pomembnostmi arhivskega gradiva v celoti.

Mnogi arhivisti se pri tem poslužujejo modernih pedagoških pristopov z uporabo informacijskih tehnologij vendar dokaj zadržano uporabljajo socialna omrežja, kot sta Facebook, YouTube, Twitter in druga. Na srečanjih z njimi v prostorih arhiva, arhivisti mladim generacijam predstavljajo nastanke in specifičnosti arhivskega gradiva, ter dostope in uporabe arhivskega gradiva.

Arhivisti pogosto pripravljajo predstavitve arhivov (Vodniki po arhivih) in predstavitve arhivskega gradiva (inventarji, katalogi, popisi) v knjižni ali CD oblikah, ki pa glede na prakso različno nastajajo in se med seboj tudi razlikujejo. Pri predstavitvi arhivov gre lahko za opis zgradbe, zgodovino arhivske ustanove, opise dejavnosti in podobno, pri predstavitvi arhivskega gradiva pa za različne popise, inventarje, razstave in podobno.

Relacije med arhivisti in kulturnimi ustanovami, ki hranijo pri sebi arhivsko gradivo (muzeji, knjižnice, galerije) so večplastne, kar pogosto dokazujejo plodni strokovni rezultati, dobri odnosi, ter uspešni skupni projekti (razstave, publikacije). Skupna izdajanja pregledov arhivskega gradiva v ne arhivskih ustanovah so na žalost redka.

Vsa strokovna vprašanja, ki so povezana z arhivsko teorijo in prakso in so pomembna za vzpostavitev uspešnih relacij arhivistov do odgovornih za arhivsko gradivo pri ne arhivskih, kulturnih in drugih ustanovah, se morajo reševati le ob upoštevanju pozitivne arhivske zakonodaje, strokovnih navodil in standardov in končno na stališču, *“da ne smemo zmanjševati naše odgovornosti za arhive“*.

SUMMARY

The starting point for the presentation of views of archivists to young generations, to the presentation of Archives and archival material as well as to cultural and other institutions can be basically summed up according to the Universal Declaration on Archives prepared by the International Council on Archives and adopted at its General Assembly in Malta in November 2009. I cannot maintain that the Declaration achieved its purpose although it is aimed for broader professional and lay public. We will make an error if this Declaration will remain just words on paper, a beautiful poster or a document published in this or that professional archival journal. The Declaration must be distributed and represented to the political public and to the creators of records and archives. Five years ago The Universal Declaration on Archives circled the world it precisely defined archives as invaluable, and said that archives are the institutions that document the decisions, actions and memories of Nations. Archives are irreplaceable heritage given from generation to another. The Universal Declaration states that archives must be managed from their creation, from a document within the records to their storage in the archival repositories. Archives are unique credible sources of information that support responsible and transparent business, and therefore they are necessary. The appearance of new information technologies in the Archives requires new skills from archivists and other information professionals who need each other to manage the archives. Relationships that archivists recently, to a greater or lesser extent, developed towards the young generations are based on certain historical experiences and solutions and are associated with contacts in reading rooms in which we can find recently a larger number of students from different courses. When researching the past they learned also about the basics archival activities and especially about the importance of archives as a whole. Many archivists are making use of modern pedagogical approaches using information technolo-

gies but they fairly restrained use social networking sites such as Facebook, YouTube, Twitter and others. In meetings with young generations in an Archive, archivists present them the creation and specificity of the archives, and access to and use of archives. Archivists often prepare the presentations of Archives (Guides through the Archives) and presentation of archives (inventories, catalogues, descriptions) in book or CD form, but according to the practice they are differently formed and they differ one from another. When presenting the Archives it may be a description of the building, the history of archival institutions, descriptions of activities and the like, but when presenting archives we are talking about different descriptions, inventories, exhibitions and the like. Relationships between Archives and cultural institutions that keep also archives (museums, libraries, galleries) are multilayered what is often proved by fruitful professional results, good relations and successful joint projects (exhibitions, publications). The joint publications on surveys of archives kept by non archival institutions are unfortunately rare. All professional issues related to archival theory and practice and important for establishing successful relationships of archivists responsible for archives in non archival, cultural and other institutions must be resolved only in accordance with the positive archival legislation, professional guidelines and standards, and finally in accordance with the position that “we cannot reduce our responsibility for archives”.

Submitting date: 24.03.2013

Acceptance date: 24.04.2013